

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY
Departament Pracy i Warunków Życia

Notatka informacyjna

WYNIKI BADAŃ GUS

Sytuacja gospodarstw domowych w 2007 r.
w świetle wyników badań budżetów gospodarstw domowych

W 2007 r. w gospodarstwach domowych ogółem przeciętny miesięczny nominalny dochód rozporządzalny na osobę wyniósł około 929 zł i był realnie wyższy o 8,6 % od dochodu z roku 2006. Wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych. Największy wzrost realnego poziomu dochodów wystąpił, tak jak dwóch poprzednich latach w gospodarstwach rolników, natomiast najmniejszy w gospodarstwach emerytów. Różnicowanie dochodów pomiędzy grupami społeczno-ekonomicznymi w ramach poszczególnych źródeł dochodów nie uległo istotnym zmianom. Udział dochodów z głównego źródła utrzymania w dochodzie rozporządzalnym w grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych był zbliżony do roku ubiegłego poza gospodarstwami rencistów, gdzie udział dochodu z rent z tytułu niezdolności do pracy obniżył się o 2,6 pp, a w gospodarstwach domowych rolników udział dochodu z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie wzrósł o 3,3 pp.

Poziom przeciętnych miesięcznych nominalnych wydatków w gospodarstwach domowych ogółem w 2007 r. wyniósł około 810 zł w przeliczeniu na osobę i był realnie wyższy niż w roku poprzednim o 6,1%. We wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych zanotowano realny wzrost poziomu wydatków.

W strukturze wydatków ogółu badanych gospodarstw domowych w porównaniu z poprzednim rokiem odnotowano wzrost udziału wydatków na transport, rekreację i kulturę, wyposażenie mieszkania oraz spadek udziału wydatków na nośniki energii oraz na żywność i napoje bezalkoholowe.

Utrzymuje się dalszy spadek poziomu ilościowego spożycia niektórych podstawowych artykułów żywnościowych, zwłaszcza – spożycia mąki, mleka, cukru, tłuszczu zwierzęcych, drobiu, jaj oraz niektórych owoców. Natomiast nieznacznie wzrosło spożycie ryb oraz bananów i owoców cytrusowych.

Utrzymała się tendencja poprawy wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania, tj. odtwarzacze MP3 i DVD, cyfrowy aparat fotograficzny, komputer osobisty z dostępem do Internetu, zestaw kina domowego, kamera video, a spośród sprzętu AGD – zmywarki do naczyń, kuchenki mikrofalowe. Zaobserwowano też stosunkowo wysoką dynamikę wyposażenia gospodarstw domowych w pojazdy jednośladowe (motocykle, skutery, motorowery).

DOCHODY

Przeciętny miesięczny nominalny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwach domowych ogółem w 2007 r. wyniósł około 929 zł. Najwyższy poziom dochodów osiągnęły w analizowanym roku gospodarstwa pracujących na własny rachunek poza gospodarstwem rolnym –

o 34,7% wyższy od dochodu w gospodarstwach ogółem. Dochód wyższy od przeciętnego uzyskały ponadto gospodarstwa emerytów (o 7,6%). Miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w pozostałych grupach gospodarstw był niższy od przeciętnego dochodu w gospodarstwach ogółem (u rencistów – o 18,8%, rolników – o 8,8% oraz u pracowników – o 1,5%). Dotyczy to także gospodarstw pracowników na stanowiskach robotniczych – o 24,5%, natomiast u pracowników na stanowiskach nierobotniczych dochód był wyższy o 32,7 %. Nadal występowało silne powiązanie pomiędzy zróżnicowaniem poziomu nominalnego dochodu rozporządzalnego na osobę w poszczególnych grupach społeczno – ekonomicznych, a wielkością gospodarstw i ich składem osobowym.

Najwyższy przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na gospodarstwo domowe w 2007 r. osiągnęły gospodarstwa pracujących na własny rachunek – ok. 4177 zł. W gospodarstwach rolników wyniósł on ok. 3682 zł, pracowników – ok. 3070 zł, a emerytów – ok. 1936 zł. Najniższym dochodem rozporządzały gospodarstwa rencistów – ok. 1472 zł.

W 2007 r. w skali ogółu gospodarstw domowych realny poziom dochodów był dużo wyższy niż przed rokiem. Polepszenie sytuacji dochodowej gospodarstw domowych zawdzięczamy kilku zjawiskom mającym miejsce w zeszłym roku w skali całej gospodarki. Przede wszystkim stopa bezrobocia uległa dalszemu obniżeniu (11,4% w 2007 r. w porównaniu do 14,8% w 2006 r. i 17,6% w 2005 r.)¹. Wzrosło przeciętne wynagrodzenie realne w gospodarce narodowej – 106,3%² w 2007 r. w stosunku do 2006 r. Zwiększyła się siła nabywcza płac szczególnie w odniesieniu do większości towarów żywnościowych³.

W gospodarstwach domowych ogółem realna wartość dochodu rozporządzalnego wzrosła o 8,6%. Wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych, w tym największy – w gospodarstwach domowych rolników (o 20,1%) i pracujących na własny rachunek (o 11,1 %). Wyraźne polepszenie sytuacji dochodowej gospodarstw domowych rolników wynikało ze wzrostu dochodów, jakie gospodarstwa te uzyskały w 2007 r.- głównie ze sprzedaży produktów i usług rolniczych (wzrost o ok.23,5% w stosunku do roku poprzedniego), jak również z dopłat związanych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego (wzrost o ok. 4% w stosunku do roku poprzedniego). W 2007 r. wystąpił wzrost globalnej produkcji rolniczej⁴, a szczególnie roślinnej. Przy wzroście cen produktów rolnych sprzedawanych przez indywidualne gospodarstwa rolne, przekraczających dynamikę cen towarów i usług zakupywanych przez gospodarstwo rolne na bieżące cele produkcyjne powstały wyjątkowo korzystne uwarunkowania do produkcji rolniczej⁵, a co za tym idzie wzrostu dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych rolników.

Niższy niż przeciętny wzrost realnego poziomu dochodów odnotowano w gospodarstwach pracowników (o 7,9%), rencistów (o 6,9%) i emerytów (o 2,9%). Stosunkowo najniższy z prezentowanych grup społeczno - ekonomicznych wzrost dochodu rozporządzalnego w ujęciu realnym w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów wynika z zachowania przeciętnej realnej emerytury i renty brutto (z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych) na poziomie poprzedniego roku⁶.

W 2007 r. nieznacznej zmianie uległa struktura dochodu rozporządzalnego według źródeł jego pozyskania. W dochodzie rozporządzalnym gospodarstw domowych rencistów udział głównego źródła utrzymania, (tj. z rent) spadł o 2,6 pp, u pracujących na własny rachunek – o 1,8 pp, (na korzyść pracy najemnej – wzrost o 1 pp), a u emerytów spadek udziału dochodu z emerytur wyniósł 0,8 pkt.%. W pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw nastąpił wzrost udziału dochodów z głównego źródła utrzymania: w gospodarstwach rolników o 3,3 pp, a w gospodarstwach pracowników

¹ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2007 r., s.8

² Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 11 lutego 2008 r.

³ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2007 r., s.71

⁴ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2007 r., s.25

⁵ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2007 r., s.26

⁶ Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej kraju w 2007 r., s.8

o 1,4 pp (w gospodarstwach pracowników na stanowiskach robotniczych wzrósł o 2 pp, a w gospodarstwach na stanowiskach nierobotniczych o 1 pp).

Zróżnicowanie dochodów wewnątrz poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych nie uległo istotnym zmianom. Z badania wynika, że w 2007 r. w gospodarstwach ogółem przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny 20% osób o najwyższych dochodach (V grupa kwintylowa) wynosił 1954 zł na osobę i był 6,2-krotnie wyższy od analogicznego dochodu 20% osób uzyskujących najniższe dochody (I grupa kwintylowa). Możemy zauważyć pewną tendencję spadkową tego zjawiska, gdyż w roku poprzednim różnica ta była 6,4-krotna, w 2005 r. - 6,6-krotna, a w 2004 r. - 7-krotna.

W najliczniej występujących w Polsce grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych, tj. w gospodarstwach pracowników oraz ujętych łącznie gospodarstwach emerytów i rencistów, przewaga poziomu dochodu rozporządzalnego osób najzamożniejszych nad najbiedniejszymi była w tym samym czasie odpowiednio 5,3-krotna oraz 4,5-krotna (w 2006 r. - 5,5-krotna oraz 4,6-krotna). W gospodarstwach pracowników przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę 20% osób najzamożniejszych wyniósł w 2007 r. - 1901 zł, a u emerytów i rencistów - 1708 zł.

W 2007 r. w gospodarstwach ogółem 20% osób znajdujących się w najlepszej sytuacji dochodowej dysponowało, podobnie jak przed rokiem, około 41,9 % (w 2006 r. - 42,0%) dochodów całej badanej zbiorowości gospodarstw domowych, podczas gdy 20% osób pozostających w sytuacji najgorszej - około 6,8% (w 2006 - 6,6%).

WYDATKI

W 2007 r. poziom przeciętnych miesięcznych nominalnych wydatków w gospodarstwach domowych ogółem wyniósł około 810 zł w przeliczeniu na osobę, w tym na towary i usługi konsumpcyjne - około 776 zł. Zróżnicowanie przeciętnych miesięcznych wydatków pomiędzy poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi, było relatywnie duże, podobnie jak w 2006 r. Poziom wydatków wyższy od przeciętnego osiągnęły gospodarstwa pracujących na rachunek własny (o 35,0%), emerytów (o 10,5%) oraz pracowników na stanowiskach nierobotniczych (o 31,0%), a poziom niższy - rolników (o 24,1 %) oraz rencistów (o 12,5%), pracowników ogółem (o 2,3 %), a zwłaszcza pracowników na stanowiskach robotniczych (o 24,8%).

W gospodarstwach ogółem realne wydatki na towary i usługi konsumpcyjne w 2007 r. były wyższe niż przed rokiem (o 6,2%). Realny wzrost wydatków na towary i usługi konsumpcyjne odnotowano we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych. Największy wzrost odnotowano w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (o 13,0%) oraz pracowników (o 5,7%), a zwłaszcza w gospodarstwach pracowników pracujących na stanowiskach nierobotniczych (o 7,9%), zaś najniższy wzrost w gospodarstwach domowych emerytów (o 2,0%).

Różnice w strukturze wydatków gospodarstw domowych między 2007 a 2006 rokiem w zakresie większości grup towarów i usług konsumpcyjnych nie przekroczyły 0,4 pp, z wyjątkiem wzrostu udziału wydatków na transport oraz rekreację i kulturę o 0,5 pp i spadku wydatków na nośniki energii o 1,2 pp (zwłaszcza na węgiel kamienny o 0,5 pp) oraz na żywność i napoje bezalkoholowe o 0,5 pp. Strukturę wydatków gospodarstw domowych w 2007 r. zaprezentowano w tabl. 2.

Wzrost wydatków z jednej strony spowodowany był wzrostem cen na znaczną część towarów - zwłaszcza na żywność i transport, a z drugiej strony dużym wzrostem wynagrodzeń przewyższającym wzrost cen. W związku z tym towary i usługi stały się dla znacznej części społeczeństwa (pomimo wzrostu cen) bardziej atrakcyjne.

W większym stopniu zarysowały się różnice w udziale wydatków na kluczowe, z punktu widzenia warunków życia, grupy potrzeb w odniesieniu do poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych

gospodarstw domowych. Szczególnie widoczny był wzrost wydatków w gospodarstwach wcześniej słabo uposażonych jak gospodarstwa pracowników na stanowiskach robotniczych, rolników i rencistów. Niemniej jednak najwyższy wzrost wydatków odnotowano w gospodarstwach pracujących na własny rachunek, a więc w gospodarstwach najbogatszych.

Udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe obniżył się we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych z wyjątkiem nieznacznego wzrostu w grupie emerytów (o 0,1pp). Największe różnice pomiędzy rokiem 2007 a 2006 zanotowano w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (o 1,6 pp), natomiast w tej grupie gospodarstw wzrósł udział wydatków na restauracje, kawiarnie i bary (o 0,4 pp).

We wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych spadł udział wydatków na nośniki energii od 1,5 pp w gospodarstwach pracujących na własny rachunek do 0,9 pp w gospodarstwach pracowników i rencistów. Ponieważ wzrosły ceny na nośniki energii taką sytuację (spadek wydatków) na pewno można tłumaczyć wyjątkowo łagodną zimą oraz oszczędnym wykorzystywaniem nośników energii. We wszystkich grupach gospodarstw domowych wzrósł natomiast udział wydatków na odzież i obuwie w wydatkach ogółem o około 0,3 pp.

Z wyjątkiem gospodarstw domowych rencistów, we wszystkich grupach gospodarstw domowych w wydatkach ogółem wzrósł również udział wydatków na rekreację i kulturę, zwłaszcza w gospodarstwach pracujących na własny rachunek – o 0,6 pkt. procentowego. Duży wzrost dochodów spowodował, że rekreacja i kultura stały się relatywnie tańsze, a więc bardziej dostępne dla szerszej grupy społeczeństwa.

Większy był także udział wydatków na transport, głównie w gospodarstwach pracujących na własny rachunek (o 2,7 pkt. procentowego) i tylko w gospodarstwach rolników wystąpił spadek o 0,8 pkt. procentowego. Spowodowane to mogło być wzrostem cen na benzynę oraz wzrostem popytu na zakup środków transportu - zwłaszcza nowych samochodów.

Wzrosły również wydatki na wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego od 0,7 pp w gospodarstwach pracujących na własny rachunek do 0,3 pp w gospodarstwach pracowników.

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych jest czynnikiem wyraźnie różnicującym poziom i strukturę wydatków. Wyraża się to m.in. większym obciążeniem budżetów rodzin najuboższych wydatkami na zaspokojenie podstawowych potrzeb, tj. wydatkami na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na stałe opłaty mieszkaniowe (opłaty na rzecz właścicieli, zaopatrywanie w wodę i inne usługi związane z zamieszkiwaniem oraz nośniki energii). W 2007 r. w budżetach 20% osób o najniższych dochodach w gospodarstwach domowych ogółem wydatki te stanowiły łącznie 54,2%, w gospodarstwach pracowników – 54,3%, a w gospodarstwach emerytów i rencistów – 56,0%.

Wydatki podstawowe nie sięgały natomiast nawet połowy ogółu wydatków u 20% osób o najwyższych dochodach (w gospodarstwach ogółem – 33,4%, pracowników – 31,2%, emerytów i rencistów – 41,3%). W porównaniu do ubiegłego roku obciążenie budżetów rodzinnych podstawowymi wydatkami uległo obniżeniu i tak w rodzinach najuboższych (ogółem) o 2,4 pkt procentowego, a w rodzinach najbogatszych (ogółem) o 1,7 pkt procentowego.

W 2007 r. poziom przeciętnych miesięcznych wydatków 20% osób o najwyższych dochodach w gospodarstwach ogółem wyniósł 1505 zł na osobę i był 3,8-krotnie wyższy od poziomu wydatków 20% osób o najniższych dochodach. W gospodarstwach pracujących na własny rachunek 20% osób najzamożniejszych wydało 2091 zł na osobę, tj. 4,3-krotnie więcej niż 20% osób najbiedniejszych, w gospodarstwach pracowników 20% osób najzamożniejszych wydawało przeciętnie 1499 zł na osobę, tj. 3,9-krotnie więcej niż 20% osób najbiedniejszych, a w gospodarstwach emerytów i rencistów – 1437 zł na osobę, tj. 3,4-krotnie więcej.

W porównaniu z rokiem poprzednim w relacjach między poziomami wydatków osób najbogatszych i najbiedniejszych w gospodarstwach domowych ogółem, jak i w gospodarstwach pracowników oraz emerytów i rencistów odnotowano niewielki spadek.

Podobnie jak w dwóch poprzednich latach najmniejsze zróżnicowanie między osobami najzamożniejszymi a najbiedniejszymi dotyczyło wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe (2,0-krotna przewaga wydatków osób o najwyższych dochodach nad wydatkami osób najbiedniejszych). Znacznie większe różnice pomiędzy tymi grupami osób wystąpiły w odniesieniu do wydatków na towary i usługi nieżywnościowe, przy czym skala różnic zależała od grupy potrzeb i grupy społeczno-ekonomicznej gospodarstw (w gospodarstwach ogółem – około 4,8-krotna, w tym u pracowników przeciętnie – około 4,9-krotna, u emerytów i rencistów – około 4,0-krotna, zaś u pracujących na własny rachunek – około 5,5-krotna).

SPOŻYCIE ILOŚCIOWE ŻYWNOŚCI

Rok 2007 był kolejnym, w którym poziom spożycia większości podstawowych artykułów żywnościowych uległ obniżeniu. Najbardziej spadło spożycie mąki (o 10%). Ponadto obniżyło się m. in. spożycie mleka (o 6,8%), cukru i tłuszczu zwierzęcych (o 6%), drobiu (o 5,3%), jaj o 3,8% oraz tłuszczu roślinnych o 2,1%. Zmniejszenie spożycia tych produktów mogło być spowodowane wzrostem ich cen (od ok. 3,2% do 23,6%) oraz zmianami w modelu konsumpcji polegającymi na coraz częstszym korzystaniu z półproduktów lub gotowych produktów.

Spadło także spożycie owoców (poza owocami cytrusowymi). W 2007 r. plony owoców były w Polsce wyjątkowo niskie. Na przykład mniej niż w latach poprzednich było jabłek (o 12,1%), co przełożyło się na wzrost ich cen w 2007 r. o 22,5%. Wzrosło natomiast spożycie owoców cytrusowych o 10,7%, a bananów o 20,6%. We wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych z wyjątkiem emerytów wzrosło spożycie ryb (o 7,1%) oraz wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych (o 5,3%), zwłaszcza w gospodarstwach rolników (o 11,7%), jak również spożycie makaronów głównie w gospodarstwach pracowników i pracujących na własny rachunek (o 6,1%).

Poziom spożycia większości artykułów żywnościowych zależy od dochodów gospodarstwa domowego. Wraz ze wzrostem poziomu zamożności gospodarstw rośnie także poziom spożycia niektórych artykułów żywnościowych. Na przykład w gospodarstwach domowych ogółem osiągających najwyższe dochody (V kwintyl) w 2007 r. spożywano ponad 5-krotnie więcej soków warzywnych, ponad 4-krotnie więcej wód mineralnych i źródlanych, około 4-krotnie więcej soków owocowych, ponad 3-krotnie więcej owoców cytrusowych i jagodowych, ryb suszonych lub wędzonych, ponad 2,5-krotnie więcej wysokogatunkowych przetworów mięsnych, niż w rodzinach o najniższych dochodach (I kwintyl).

WYPOSAŻENIE W PRZEDMIOTY TRWAŁEGO UŻYTKOWANIA

W 2007 r. nastąpił dalszy wzrost wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania. Dotyczyło to takich rodzajów sprzętu audiowizualnego i multimedialnego jak odtwarzacz MP3, DVD, radiomagnetofon z odtwarzaczem płyt kompaktowych, kamera wideo, komputer osobisty (z dostępem do Internetu), drukarka, telefon komórkowy a przede wszystkim cyfrowe aparaty fotograficzne, a wśród artykułów AGD – zmywarek do naczyń oraz kuchenek mikrofalowych.

W 2007 r. komputer osobisty posiadała połowa (50,1%) gospodarstw domowych (w 2006 r. - 43,7%) w tym z dostępem do Internetu – 36,6%. Najlepiej w sprzęt ten wyposażone były gospodarstwa pracujących na własny rachunek (odpowiednio 81,2% i 70,4%) oraz gospodarstwa pracowników (69,4% i 51,2%), przy

czym największa poprawa w tym zakresie w stosunku do 2006 r. wystąpiła w gospodarstwach rolników (odpowiednio o 23,8% i 70%).

Drukarke posiadało przeciętnie co trzecie gospodarstwo domowe ogółem oraz około dwie trzecie gospodarstw pracujących na własny rachunek.

W telefon komórkowy wyposażonych było 79,3% ogółu gospodarstw, w tym 97,3% gospodarstw pracujących na własny rachunek i 96,1% gospodarstw pracowników. Największą dynamikę w tym zakresie zaobserwowano w gospodarstwach emerytów i rencistów (wzrost o 18,8%).

W 2007 r. zmalał odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w sprzęt audiowizualny tzw. starej generacji, tj. magnetowidy, odtwarzacze wideo, odbiorniki radiowe; dotyczy to wszystkich gospodarstw domowych poza gospodarstwami rolników w przypadku magnetowidów i odtwarzaczy. Znacznie zwiększył się odsetek gospodarstw wyposażonych w odtwarzacze DVD ogółem o 29,5%, a w grupie rolników aż o 56%. W sprzęt audiowizualny i multimedialny najlepiej wyposażone były gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek oraz pracowników, natomiast najwyższą pod tym względem dynamiką charakteryzowały się gospodarstwa rolników oraz emerytów i rencistów.

W 2007 r. odnotowano bardzo wysoką dynamikę wzrostu wyposażenia gospodarstw domowych w odtwarzacze MP3 oraz w zestawy kina domowego – co 5-te gospodarstwo domowe posiadało MP3, podczas gdy w 2006 r. tylko co 9-te gospodarstwo. Wyposażenie w te urządzenia deklarowało odpowiednio 21,8% oraz 14,3% gospodarstw domowych ogółem, przy czym najczęściej były to gospodarstwa pracujących na własny rachunek oraz gospodarstwa pracowników.

Wśród sprzętu AGD relatywnie wysoką dynamiką charakteryzowało się wyposażenie gospodarstw domowych w zmywarkę do naczyń (o 20,6%). Pomimo wysokiej dynamiki posiada ją zaledwie 7,4% ogółu gospodarstw, a najlepiej wyposażone w zmywarkę są gospodarstwa pracujących na własny rachunek (24,9%).

Kuchenkę mikrofalową posiadało 42,5% gospodarstw domowych, przy czym najwyższe wskaźniki wyposażenia charakteryzowały gospodarstwa pracujących na własny rachunek (67,3%) oraz gospodarstwa pracowników (52,5%).

Coraz częściej gospodarstwa domowe zakupują pojazdy jednośladowe tj. motocykle, skutery czy motorowery – w 2007 r. zanotowano wzrost o 15,6%.

W dalszy ciągu obserwuje się spadek wyposażenia gospodarstw domowych w pralki i wirówki elektryczne (spadek o 8%). Wzrosło natomiast wyposażenie gospodarstw domowych w pralki automatyczne (o 2,2%).

Szczegółowe informacje dotyczące poziomu i dynamiki wyposażenia gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania zaprezentowano w tabl. 6 i 7.

ZASIĘG UBÓSTWA

Wyniki badań budżetów gospodarstw domowych za 2007 rok nie wskazują na radykalne zmiany ocen dotyczących zasięgu ubóstwa materialnego, chociaż na ich podstawie można wnioskować o utrzymaniu się zaobserwowanej w 2006 r. pozytywnej tendencji wskazującej na stopniowe ograniczanie rozmiarów tego zjawiska w Polsce.

Zasięg ubóstwa skrajnego za granicę, którego przyjęto poziom **minimum egzystencji**⁷ oszacowano w 2007 r. na 6,6% osób wobec 7,8% osób w 2006 r. **Stopa ubóstwa relatywnego**⁸ wynosiła w latach 2006

⁷ Minimum egzystencji ustalane przez IPiSS uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

i 2007 odpowiednio – 17,7% oraz 17,3%. Odsetek osób żyjących w rodzinach, w których poziom wydatków był niższy od tak zwanej **ustawowej granicy ubóstwa**⁹ wynosił: 15,1% w 2006 r. natomiast 14,6% - w 2007 r.; przy czym ten niewielki spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem ustawowym miał miejsce przy utrzymaniu w 2007 r. takiej samej nominalnej wartości progu ubóstwa, jaki obowiązywał również w końcu 2006 r. (od 1 października).

W roku 2007 zaobserwowano dalszy spadek liczby gospodarstw domowych żyjących w sferze ubóstwa subiektywnego. Odsetek gospodarstw domowych, których poziom dochodów był niższy od subiektywnych granic ubóstwa¹⁰ wyniósł w IV kwartale 2007 r. 17,4% (wobec 18,3% w IV kwartale 2006 r.).

Korzystne zmiany przejawiające się głównie spadkiem wskaźników zagrożenia ubóstwem skrajnym, odnotowano w 2007 r. zarówno w przypadku mieszkańców miast jak i wsi. Zmniejszył się zasięg ubóstwa ekonomicznego wśród gospodarstw domowych z dziećmi na utrzymaniu – w tym wśród rodzin niepełnych.

Dla oceny zjawiska ubóstwa istotne jest również określenie jego głębokości, której powszechnie stosowaną miarą jest wskaźnik luki dochodowej lub wydatkowej¹¹. Z badań budżetów gospodarstw domowych wynika, że w 2007 r. wskaźniki głębokości ubóstwa kształtowały się na takim samym poziomie jak w 2006 r. Wskaźnik średniej luki wydatkowej zarówno dla gospodarstw o wydatkach niższych od ustawowej granicy ubóstwa jak i dla gospodarstw żyjących w sferze ubóstwa relatywnego wyniósł – 21%. Poziom wydatków gospodarstw domowych ze sfery ubóstwa skrajnego był niższy średnio o 19% od minimum egzystencji przyjętego w danym roku za granicę ubóstwa. W przypadku gospodarstw żyjących w sferze ubóstwa subiektywnego, średnia luka dochodowa wynosiła zarówno w 2006 jak i w 2007 r. – ok. 26%.

Analiza wyników za 2007 r. potwierdza wnioski z lat poprzednich dotyczące społecznego zróżnicowania zasięgu ubóstwa w Polsce. Czynnikiem decydującym o statusie społecznym, w tym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby i rodziny osób bezrobotnych. W 2007 r. wśród gospodarstw domowych, w skład których wchodziła przynajmniej jedna osoba bezrobotna, stopa ubóstwa skrajnego wynosiła ok. 16%, podczas gdy wśród gospodarstw, w których nie było osób bezrobotnych ok. 5%.

Zasięg ubóstwa jest wyraźnie zróżnicowany w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej, a więc w zależności od przeważającego źródła utrzymania. W najtrudniejszej sytuacji były rodziny, których podstawę utrzymania stanowiły świadczenia społeczne (stopa ubóstwa skrajnego – 24,5%). Bardziej niż przeciętnie narażeni na ubóstwo są członkowie gospodarstw, których podstawę utrzymania stanowiły renty (ok. 11% w sferze ubóstwa skrajnego) oraz gospodarstwa rolników (ok. 10% osób żyjących poniżej minimum egzystencji). Pauperyzacji sprzyja również wykonywanie niskopłatnej pracy. Dotyczy to głównie osób o niskim poziomie wykształcenia, pracujących na stanowiskach robotniczych. W rodzinach, których główny strumień dochodów pochodził z pracy najemnej na stanowisku robotniczym, stopa ubóstwa skrajnego kształtowała się na poziomie ok. 9% (wobec ok. 1% wśród gospodarstw utrzymujących się głównie z pracy najemnej na stanowiskach nierobotniczych).

Utrzymało się też zjawisko relatywnie częstszego zagrożenia ubóstwem ludzi młodych, w tym dzieci, głównie z rodzin wielodzietnych. W 2007 r. poniżej minimum egzystencji żyło ok. 25% osób w rodzinach

⁸ Procent osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej 50% średnich miesięcznych wydatków ogółu gospodarstw domowych.

⁹ Kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego.

¹⁰ Według metody lejdejskiej. Subiektywne granice ubóstwa dla określonego typu gospodarstw domowych odpowiadają mniej więcej poziomowi dochodów deklarowanych przez respondentów jako ledwie wystarczające.

¹¹ Wskaźnik ten informuje o ile procent przeciętne dochody (wydatki) gospodarstw uznanych za ubogie są niższe od wartości przyjętej za granicę ubóstwa.

¹² Należy mieć na uwadze, że badania nie wskazują ubóstwa związanego z dysfunkcjami rodziny: ciężką chorobą, starością, czy też ze środowiskami patologicznymi. Poza tymi badaniami są również osoby bezdomne.

małżeństw z 4 i więcej dziećmi na utrzymaniu, 10,5% osób – w rodzinach małżeństw z 3 dziećmi na utrzymaniu i ok. 7% – w rodzinach niepełnych (samotnych matek lub ojców z dziećmi na utrzymaniu).

Relatywnie najczęściej w ubóstwie żyją rodziny na wsi oraz w małych miasteczkach. Najrzadziej ubóstwem dotknięci są mieszkańcy dużych aglomeracji miejskich. W 2007 r. w skrajnym ubóstwie w miastach żyło ok. 4% osób, w tym w dużych ośrodkach miejskich liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców – ok. 2%, natomiast w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców – ok. 7%. Na wsi poniżej granicy ubóstwa przyjętej na poziomie minimum egzystencji żyło w 2007 r. 10,5% osób. Najwyższym odsetkiem ubogich osób na wsi odznaczały się rodziny nie mające własnego gospodarstwa rolnego i utrzymujące się głównie ze świadczeń społecznych innych niż emerytura i renta (ok. 31%). Obserwuje się znaczne regionalne rozpiętości w ocenach zasięgu ubóstwa. Stopa ubóstwa skrajnego w poszczególnych województwach wahała się od ok. 4% do ok. 11%. Ponad 10% stopę ubóstwa skrajnego odnotowano w roku 2007 w województwach: świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim, lubelskim i podlaskim.

Podsumowując, głębokie ubóstwo w 2007 r., podobnie jak w latach poprzednich, związane było z bezrobociem (zwłaszcza przy niskim poziomie wykształcenia głowy gospodarstwa domowego), z wielodzietnością oraz z faktem zamieszkania w małych ośrodkach miejskich oraz na wsi, szczególnie na obszarach dotkniętych bezrobociem strukturalnym.

TABL. 1. ZAGROŻENIE UBÓSTWEM W POLSCE W LATACH 2006 - 2007

Granice ubóstwa	Stopa ubóstwa (% osób poniżej granicy ubóstwa)		Głębokość ubóstwa ^{a)} (w %)	
	2006	2007	2006	2007
Relatywna (50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych)	17,7	17,3	21	21
„Ustawowa”	15,1	14,6	21	21
Minimum egzystencji	7,8	6,6	19	19
Granica subiektywna (lejdejska) ^{b)}	18,3 ^{c)}	17,4 ^{c)}	26	26

a) Wskaźnik ten informuje o ile procent przeciętne dochody (wydatki) gospodarstw uznanych za ubogie są niższe od wartości przyjętej za granicę ubóstwa. Dla obiektywnych granic ubóstwa (relatywna, ustawowa, minimum egzystencji) – wskaźnik luki wydatkowej, dla subiektywnej granicy ubóstwa- wskaźnik luki dochodowej.

b) Dane dotyczą IV kwartału.

c) Procent gospodarstw domowych.

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

TABL. 2. GRANICE UBÓSTWA W IV KWARTALE 2006 i 2007 R.

Granice ubóstwa	Gospodarstwa 1 - osobowe		Gospodarstwo 4 - osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)	
	2006	2007	2006	2007
	w zł			
Relatywna ^{a)}	520	573	1405	1547
„Ustawowa” ^{b)}	477	477	1404	1404
Minimum egzystencji ^{c)}	370	389	999	1049
Subiektywna (lejdejska) ^{d)}	974	1050	1505	1616

a) 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych.

b) Kwota, którą zgodnie z ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.

c) Minimum egzystencji ustalane przez IPiSS uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia. Od 2006 r. według skorygowanego w stosunku do lat poprzednich kosza minimum egzystencji.

d) Subiektywne granice ubóstwa dla określonego typu gospodarstw domowych odpowiadają mniej więcej poziomowi dochodów deklarowanych przez respondentów jako ledwie wystarczające.

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.

**TABL. 3. WSKAŹNIKI ZAGROŻENIA UBÓSTWEM WEDŁUG WYBRANYCH
CECH SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH
W LATACH 2006 – 2007**

Wyszczególnienie	Odsetek ubóstwa w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej					
	relatywnej granicy ubóstwa ^{a)}		ustawowej granicy ubóstwa ^{b)}		minimum egzystencji ^{c)}	
	2006	2007	2006	2007	2006 ^{d)}	2007
Ogółem.....	17,7	17,3	15,1	14,6	7,8	6,6
Miasto	12,7	12,2	10,5	10,4	5,2	4,1
Wieś.....	25,8	25,5	22,6	21,9	12,0	10,5
Pracowników.....	16,7	16,9	14,7	14,8	7,0	6,1
Rolników.....	25,6	26,9	23,0	22,8	11,0	9,9
Pracujących na własny rachunek.....	9,0	8,6	7,8	7,1	3,4	2,9
Emerytów.....	11,8	11,7	8,4	8,1	4,6	4,0
Rencistów.....	25,1	25,3	19,6	20,1	12,2	11,3
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł.....	40,3	36,6	37,1	34,2	22,9	19,2
Typy gospodarstwa domowego						
1 osobowe.....	4,9	6,4	4,7	5,0	1,9	2,0
Małżeństwa:						
bez dzieci na utrzymaniu	5,3	5,9	2,1	2,4	1,9	1,7
z 1 dzieckiem.....	8,9	8,4	6,1	6,0	3,0	2,9
z 2 dzieci.....	17,2	15,2	15,1	13,3	6,7	5,2
z 3 dzieci.....	28,5	28,3	28,6	27,3	13,9	10,5
z 4 dzieci i więcej na utrzymaniu...	49,9	48,9	53,3	52,4	26,2	25,4
matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu.....	23,0	19,1	19,8	18,2	11,2	6,9

a) 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych.

b) Kwota, którą zgodnie z ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.

c) Minimum egzystencji ustalane przez IPiSS uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.

d) Według skorygowanego w stosunku do lat poprzednich kosztu minimum egzystencji.

Źródło: Szacunek na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych.